บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

Integration of Beliefs that Appeared in The Boon Phawet Tradition According to Theravada Buddhist Philosophy Principle to Promote Tourism in Roi-Et Province

พระครูสุตพัฒนาภรณ์ อมโร (ทองหุ้น)[1],
อุทัย กมลศิลป์[2] และ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์[3]
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด[1,2,3]
Phrakhru Sutaphatthanaporn Amaro (Tonghun)[1],
Uthai Kamolsilp[2] and Sowit Bumrungpak[3]
Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus[1,2,3]
Corresponding Author, Email: mahajakapatt101@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด 3) บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 8 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก”

---

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 30 มีนาคม 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567
Received: 4 March 2024; Revised: 30 March 2024; Accepted: 31 March 2024

เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน บุญผะเหวดจัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า “ผะเหวด” เป็นภาษาอีสาน

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดมองในแง่สุนทรียศาสตร์เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ ที่มุ่งศึกษาพุทธสุนทรียศาสตร์ มีความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก

3. บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 3 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา

4. ได้องค์ความใหม่ที่ได้เรียกว่า “BBBT MODEL” B = Beliefs คือ การยอมรับความเป็นจริงมีอยู่จริง และมีอำนาจ, B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่หรือทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติ, B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท และ T = Tourism in Roiet คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ด

คำสำคัญ: พุทธปรัชญาเถรวาท; ประเพณีบุญผะเหวด; ส่งเสริมการท่องเที่ยว

Abstract

The objectives of this dissertation are 1) to study the concept of beliefs in the Bun Phawet tradition, 2) to study the principles of Theravada Buddhist philosophy that appear in the Bun Phawet tradition, 3) to integrate the beliefs that appear in the Bun Phawet tradition. Phawet according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in Roi Et Province and 4) to present knowledge about integrating beliefs in the Phawet tradition to promote tourism. In-depth interviews with key informants Total number: 8 pictures/person. Content data were analyzed. Present descriptive information

The results of the research found that

1. Concepts about beliefs in the Bun Phawet tradition. Roi Et Province It is an important tradition in Buddhism. There is an important activity, which is the presentation of a sermon on the topic "Phawet Sandara Jataka" related to Buddhist principles. The belief and agricultural lifestyle of the Isan people, Bun Phawet, is classified as the 4th heat or Bun Duan Si. The word "Phawet" is in the Isan language.

2. Theravada Buddhist philosophy that appears in the Bun Phawet tradition. Looking at it from an aesthetic point of view regarding beauty or aesthetic value. that focuses on the study of Buddhist aesthetics, with two dimensions of beauty: beauty in the religious dimension and beauty in the worldly dimension.

3. Integrate the beliefs that appear in the Bun Phawet tradition according to Theravada Buddhist philosophy to promote tourism in the province. Roi Et With the principles of Theravada Buddhist philosophy, all 3 theories are motivation theory, happiness theory, Buddhist philosophy principles.

4. Get a new idea called "BBBT MODEL" B = Beliefs, which is the acceptance of reality, real existence, and power, B = Boon Phawet is a tradition of making merit according to the 12 heats, which is done in the fourth month. or make merit at Phawet Listen to the Mahachat sermon, B = Buddhist Philosophy is the principles of Theravada Buddhist philosophy and T = Tourism in Roiet is tourism that comes from the merit-making tradition in Roi Et Province.

Keywords: Theravada Buddhist Philosophy; Merit-Making Tradition; Tourism Promotion

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือ เมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมนุมอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552) วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้ พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า "พิธีกรรม"

หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา ประเพณี ตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียม แบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่าที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติมีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

พระเวสสันดรชาดกนี้เป็นเรื่องใหญ่จัดรวมไว้ในมหานิบาตชาดกรวมเรื่องใหญ่ 10 เรื่อง ที่เรียกกันว่า ทศชาติแต่อีก 9 เรื่อง ไม่เรียกว่ามหาชาติคงเรียกแต่เวสสันดรชาดกเรื่องเดียวว่ามหาชาติข้อนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดประทานอธิบายว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏบารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 10 บารมี อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ การตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบเพียงวันเดียวครบบริบูรณ์ทั้ง 13 กัณฑ์ จะเป็นเหตุให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการดังนี้ 1. เมื่อตายจากโลกนี้แล้ว จะมีโอกาสได้พบพระพุทธเจ้า พระนามว่า ศรีอริยะเมตไตย์ในอนาคต 2. เมื่อดับขันธ์ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จะเสวยทิพยสมบัติมโหฬาร 3. เมื่อตายไปแล้วจะไม่ตกนรก 4. เมื่อถึงยุคพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอริยะเมตไตย์จะได้จุติไปเกิดเป็นมนุษย์ 5. ได้ฟังธรรมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธองค์จะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระอริยบุคคล ในบวรพุทธศาสนา เมื่อถึงเดือนสี่ เป็นฤดูมีดอกไม้ตามชายทุ่งชายป่าแถวอีสานบานสะพรั่ง เช่น ดอกคูณ ดอกมันปลา ดอกลำดวน ตามปกติฝนก็มีมาบ้างแล้ว จักจั่น เรไร มีการร้องตามชายทุ่งและชายป่าฟังเสนาะหูมาก มีการเขียนไว้

ในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า พระผู้จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตคือพระศรีอาริยะเมตไตย์ ใครอยากพบเห็นพระองค์ และร่วมในศาสนาของพระองค์ จะต้องไม่ด่าพ่อด่าแม่ ไม่ด่าสมณะชีพราหมณ์ ไม่ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน และจะต้องฟังเทศน์พระเวสสันดรชาดกให้จบให้สิ้นในวันหนึ่งวันเดียว ดังนั้น ปราชญ์แห่งภาคอีสาน เห็นว่าเป็นเรื่องดี จึงได้บรรจุบุญมหาชาตินี้ ลงในฮีตที่ 4 (ในเดือน 4) บุญนี้ยิ่งใหญ่มาก เพราะกระทำกันตั้งแต่ในวังหลวงเป็นต้น จนถึงชาวบ้านและทำกันทั้งประเทศ ไม่ว่าพิธีอื่น หรือ บุญอื่น จะแตกต่างกันอย่างไร แต่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จะต้อง ทำบุญพระเวสนี้ ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า บุญมหาชาติ (สวิง บุญเจิม, 2548)

บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ คือ ประเพณีพิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาของคนไทยชาวพุทธ โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือภาคอีสาน ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาตินี้ เป็นประเพณีการทำบุญที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีนี้ในหลาย ๆ ด้าน ได้มีการรักษาสืบทอดต่อเนื่องกันมาช้านานแฝงไว้ด้วยปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามคติธรรมความเชื่อที่มีต่อเรื่องราวในประเพณีบุญผะเหวด และคติความเชื่อตามประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยชาวภาคอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดร้อยเอ็ด ถือได้ว่าเป็นประเพณีประจำปีของจังหวัดที่จัดได้ยิ่งใหญ่เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดร้อยเอ็ด และยังเป็นแหล่งของวัฒนธรรมที่ดีงามและช่วยเสริมสร้างวิถีชีวิตของชุมชนให้เข้มแข็ง และสอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามของสังคม ให้ดำเนินควบคู่ไปกับวิถีชีวิตของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเช่นปัจจุบันนี้ได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน (ยศ สันตสมบัติ, 2537) บุญผะเหวดเป็นประเพณีการทำบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธในภาคอีสานมาช้านาน สำหรับชาวบ้านอีสานแล้ว ประเพณีการทำบุญที่มีรากเหง้ามาจากพุทธประวัติ เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระมหาเวสสันดรนี้ถือได้ว่า เป็นฮีต หรือจารีตในการทำบุญประจำเดือนสี่ในฮีตสิบสองหรือประเพณีการทำบุญ 12 เดือนของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต ปริญญาณภิกขุหรือ ดร.ปรีชา พิณทอง ปราชญ์พื้นบ้านอีสานได้เขียนเล่าถึงมูลเหตุของประเพณีของการทำบุญผะเหวดว่า สืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องที่ปรากฏในหนังสือเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และได้พบปะสนทนาธรรมกับพระศรีอริยเมตไตยโพธิสัตว์ผู้สั่งความมาถึงมนุษย์กับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่านจงอย่าฆ่า ตี วี โบยพ่อแม่ สมณพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้พระสงฆ์แตกกัน ให้ตั้งใจฟังมหาเวส (เทศน์มหาชาติ) ให้จบในมื้อหนึ่งวันเดียว (ปรีชา พิณทอง, 2534) เนื้อหาหลักของบุญผะเหวดก็คือจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติที่ 10 หรือพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จริยาวัตรของพระเวสสันดรก็คือการบำเพ็ญทานบารมีซึ่งเป็นบารมีที่ชาวพุทธเชื่อกันว่าได้อานิสงส์ประเสริฐที่สุด

ในบรรดาการบำเพ็ญบุญบารมีทานหรือการให้ในรูปแบบต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นเสาหลักของอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ ครั้งที่ครองเพศเป็นคฤหัสถ์และฆราวาส จริยาวัตรของพระเวสสันดรทั้งหมดปรากฏในพุทธชาดกที่เรียกว่ามหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางพุทธศาสนาชิ้นสำคัญ และแพร่หลายไปทั่วในสังคมชาวพุทธดั้งเดิมทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศต่าง ๆ ในดินเอเชียอาคเนย์ (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด, 2538)

แม้ว่าบุญผะเหวดเป็นประเพณีของชาวอีสานมาช้านาน แต่บุญผะเหวดก็ไม่ได้กลายมาเป็นประเพณีการทำบุญประจำปีของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ประชุมหัวหน้าส่วนราชการจึงคัดเลือกและตัดสินใจยกเอาบุญผะเหวดขึ้นเป็นแกนกลางของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวเมืองร้อยเอ็ด กำเนิดบุญผะเหวดร้อยเอ็ดจึงเริ่มจากวิธีคิดและกระบวนการทำงานของข้าราชการและเพื่อวัตถุประสงค์ของทางราชการอย่างชัดเจน จุดเริ่มที่แท้จริงอยู่ที่ความพยายามของทางจังหวัดร้อยเอ็ดนำโดย นายสุพร สุภสร ผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดและผู้รับผิดชอบในส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ดในการคิดค้นหาลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นศูนย์กลางในการจัดงานประเพณีประจำปีของทางจังหวัดให้ยิ่งใหญ่และอลังการ

ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยใหม่และคนยุคใหม่ โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนชาวไทยที่ยังไม่เข้าใจในคติความเชื่อที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวดอย่างแจ่มชัดว่า ประเพณีบุญผะเหวดในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้มีความเป็นมาอย่างไร และเกี่ยวข้องกันกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง จึงทำให้ขาดความน่าสนใจในด้านความหมายของประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นสาระที่สำคัญอันแท้จริงของประเพณีนี้ไป หรืออาจให้ความสนใจเพียงด้านเดียวเฉพาะความสนุกสนานรื่นเริง จนอาจทำให้สาระสำคัญของประเพณีนี้กลายเป็นเพียงพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์คลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาช้านานแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มของเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่กำลังได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาแทรกแซงในวิถีชีวิต ทำให้เปลี่ยนทัศนะคติ และค่านิยมบางอย่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของชุมชน จึงอาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และอาจเสื่อมสูญหรือมีการพัฒนาเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของนักปราชญ์ผู้รู้ ฉะนั้น ประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ จึงนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่ศึกษาถึงความเป็นมาและคติความเชื่อต่าง ๆ เพราะคติความเชื่อเหล่านั้นมีบทบาทและความสำคัญในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมือง และหลักความเชื่อทางด้านศาสนา ที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญว่า เป็นแนวทางแห่งการส่งเสริมในระบบของชีวิตที่ดี เช่น ความสามัคคีปรองดองของชุมชน และความสงบสุขสันติภาพของสังคม ประชาชนในภาคอีสานจึงมีความศรัทธาและยึดมั่นในประเพณีเทศน์มหาชาติหรือประเพณีบุญผะเหวด สืบเนื่องมาจากครั้งสมัยอาณาจักรล้านช้าง จึงปรากฏประเพณี

การทำบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติหรือบุญมหาชาติของภาคอีสานอยู่ในจารีตสิบสองประการหรือฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพระพุทธศาสนาและจังหวัดร้อยเอ็ดในอดีตเป็นเมืองที่รุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรม เดิมชื่อเมืองสาเกตนคร ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุว่าจะเป็นเมืองเอกแห่งพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต (คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวด ปี 2545, 2545) จึงสรุปได้ว่าประเพณีบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น เป็นประเพณีที่จัดงานได้อย่างยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน

ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อทำการเสนอแนวทางการสร้างองค์ความรู้ใหม่ อันจะนำมาซึ่งแนวทางตามแบบอย่างสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด
3. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด
4. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 รูป คือ 1) พระราชพรหมจริยคุณ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) พระราชปริยัติวิมล, ดร. เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) ผู้ได้รับมอบหมาย 2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 3 รูป/คน คือ 1) พระพรหมวชิรโสภณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 10 (ธ) 2) พระสุขุมวาทเวที, ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) พระญาณวิลาส รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธ) 3. นักวิชาการศาสนา/วัฒนธรรม จำนวน 3 คน คือ 1) นายยุทธนา บุศเนตร วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด 2) ดร.ศักดิ์ศรี ไชยกุฉิน ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และ 3) นางสาวพิมพ์ปวีณ์ ยอดแก้ว ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวด จะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือน ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต "ฮีตสิบสอง" มาจากคำว่า "ฮีต" หมายถึง จารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือ ประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลางหรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง บุญผะเหวดร้อยเอ็ดเป็นงานบุญอันเก่าแก่ที่ได้รับการฟื้นฟูให้เป็นประเพณีประจำจังหวัด ในปี พ.ศ. 2534 ชาวร้อยเอ็ดนั้น มีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบ 13 กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อานิสงส์จะดลบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข สงบ แต่ในทางกลับกันหากตั้งเครื่องคายไม่ถูกต้อง ก็จะดลบันดาลให้เกิดอาเพศต่าง ๆ นานาประการ

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง

ความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึง ความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย ความงามของธรรมะจัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลกจัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือ ความพอใจหรือความยินดียินร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ความงามในมิติทางโลกหรือความงามทางวัตถุนี้ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นจิตวิสัยและกล่าวถึงความงามในลักษณะนี้ตามโลกิยะหรือตามบัญญัติของโลกเท่านั้น แต่ความงามลักษณะนี้หาเป็นความงามที่แท้จริงไม่ ซึ่งไม่มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ต้องการเข้าถึงความงามที่แท้จริงแต่อย่างใดเพราะความงามที่แท้จริง ต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เพื่อการดับกิเลสเครื่องเศร้าหมองในทางพุทธปรัชญานั้น แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้กล่าวจำแนกความงามที่เรียกว่า สุนทรียะไว้อย่างชัดเจน แต่เมื่อศึกษาเนื้อหาของสุนทรียศาสตร์ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า วัตถุแห่งสุนทรียศาสตร์หรือวัตถุแห่งความงามนั้น ได้จำแนกไว้หลากหลายโดยหมายรวมเอาวัตถุทางสุนทรียศาสตร์ในทางปรัชญาตะวันตกไว้ด้วยแล้วยังกล่าวถึงวัตถุทางสุนทรียศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรากฏในชีวิตประจำวัน ดังเช่น ได้กล่าวถึงความงามของวัตถุ ความงามของมนุษย์ความงามของอากัปกิริยา ความงามของธรรมชาติความงามของธรรมะที่ทรงยกขึ้นแสดง ซึ่งเป็นความงามอย่างสูงสุด

3. บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้น สามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวด

จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยบูรณาการหรือเพิ่มเติมได้ด้วยหลักธรรมที่กล่าวมา จึงสามารถเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะมีความสมบูรณ์ในงานวิจัยได้ต้องอาศัยการสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์โดยตรง และผู้ทรงภูมิปัญญาดังที่ได้ศึกษาผลสัมภาษณ์แต่ละปัจเจกบุคคลดังกล่าวในแบบสัมภาษณ์แล้วนั้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การแสดงพระธรรมเทศนา เรื่อง “ผะเหวดสันดรชาดก” ในภาคอีสาน เรียกว่า “เทศน์ผะเหวด” ซึ่งตามตำนานมหาชาดก ผะเหวดสันดร ถือเป็นพระชาติสุดท้ายที่สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นพระชาติที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมีอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น ผู้ที่มาร่วมงานประเพณีบุญผะเหวด จะได้ร่วมกันส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงการบำเพ็ญทานบารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและได้รับบุญผะเหวดบุญมหาชาติ ถือเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี อันดีงามของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี 12 เดือน ที่เกี่ยวเนื่องกับหลักทางพุทธศาสนาความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต “ฮีตสิบสอง” มาจากคำว่า "ฮีต" อันหมายถึง จารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี "สิบสอง" คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน บุญผะเหวด จัดอยู่ในฮีตที่ 4 หรือ บุญเดือนสี่ คำว่า "ผะเหวด" เป็นภาษาอีสาน มีที่มาจากงานประเพณีผะเหวดสันดรชาดกในภาษาภาคกลาง หรืองานบุญมหาชาติ ที่เป็นพระนามขององค์สัมมาสัมพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาธวัช เขมธโช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อ หน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่าถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไมตรีและความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพานเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธ ศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษาตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย แม้กระทั่ง พระมหาวิเชียร วชิโร (ชำอินทร์) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดแต่เดิมทีเป็นบุญประเพณีพื้นบ้านที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในทางศาสนาพุทธถือว่าพระพุทธศาสนากระทำขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาและเพิ่มพูนทั้งสติปัญญาอันเกิดแต่การฟังเทศนาด้วย แต่วิวัฒนาการปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นบุญประเพณีเชิงพาณิชย์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยอาศัยพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ในการเผยแผ่ได้ในงานบุญผะเหวดหรือเทศน์เวสสันดรชาดก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจในพระพุทธศาสนาซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดได้พยายามสร้างอัตลักษณ์โดยความร่วมมือทั้งส่วนคณะสงฆ์ ข้าราชการ ประชาชนทั่วไป ได้ร่วมพัฒนาบุญประเพณีดังกล่าวที่เป็นความเชื่อของคนอีสานที่มักจะกระทำในระหว่างเดือน 3 หรือ 4 ในทุกปี เมื่อบุญพิธีดังกล่าวได้ถูกวิวัฒนาการมาจากแรงผลักดันของภาครัฐงานบุญดังกล่าวจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระแสเศรษฐกิจและการเมืองในระดับประเทศ

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด มองในแง่สุนทรียศาสตร์เป็นวิชาแขนงหนึ่งของปรัชญา ซึ่งมีปัญหาให้ถกเถียงกันในแง่ของความรู้หรือความจริงที่เกี่ยวกับความงามหรือคุณค่าทางสุนทรียะ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ในเชิงปรัชญา โดยการศึกษาในขอบเขตของพุทธสุนทรียศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่มุ่งศึกษาเกี่ยวสุนทรียศาสตร์ โดยเฉพาะพุทธสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏประเพณีบุญผะเหวด จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าเป็นอย่างไร เมื่อพูดถึงสุนทรียศาสตร์หรือความงามพุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความงามไว้ 2 มิติ คือ ความงามในมิติทางธรรมและความงามมิติทางโลก ความงามในมิติทางธรรม หมายถึงความงามที่เป็นลักษณะของธรรมะหรือความจริง อันเป็นผลจากคุณภาพหรือคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้มีญาณหรือแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ผู้ทรงศีลทรงธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปรับรู้และเห็นได้ว่า เป็นผู้มีธรรมหรือผู้ที่งามโดยไม่จำกัดอายุ เพศ และวัย

ความงามของธรรมะ จัดได้ว่าเป็นวัตถุวิสัย เนื่องจากเป็นความงามซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงวัตถุวิสัยของธรรม ปรากฏการณ์ความงามของธรรมะจึงเป็นสิ่งสากลทุกคนที่รู้หรือสัมผัสได้ย่อมมีความเข้าใจที่ตรงกัน และแม้ว่าผู้คนจะไม่อาจรับรู้ได้ ความงามของธรรมะก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ความงามในมิติทางโลก จัดเป็นความงามทางวัตถุ พุทธปรัชญาถือว่าเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคุณภาพหรือคุณสมบัติของวัตถุกับกิเลส คือ ความพอใจหรือความยินดียินร้าย เป็นอารมณ์ที่เกิดการปรุงแต่งตามแต่จริตของแต่ละคน จึงเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของวัตถุที่รับรู้และอารมณ์ที่เข้ามากระทบแตกต่างกันไปตามอำนาจและอิทธิพลของกิเลสของแต่ละคน สำหรับผู้ที่ไม่มีกิเลส ย่อมไม่มีความรู้สึกงามอันเป็นไปในลักษณะการใคร่หรือหลงใหลไปตามอำนาจกิเลสเลย หากแต่รับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบด้วยความมีสติอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเทศน์มหาชาตินั้น เป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และเป็นการสรรเสริญพระเกียรติคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่า เวสสันดรในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ โดยที่พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญทานด้วยการพระราชทานวัตถุสิ่งของแก่ชาวเมือง พระราชทานช้างปัจจัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะพระราชทานพระชาลีและพระกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดาแก่พราหมณ์ชูชก พระราชทานพระนางมัทรีซึ่งเป็นพระมเหสีแก่ท้าวสักกะ พระเวสสันดรทรงรักษาศีล รักษาคำสัตย์ คือ เมื่อพระองค์ตรัสว่าจะพระราชทานสิ่งใดแล้ว พระองค์ก็พระราชทานสิ่งนั้นดังที่ตรัสไว้ พระเวสสันดรได้เจริญภาวนาด้วยการเสด็จออกผนวชเจริญภาวนาอยู่ ณ เขาวงกต ทรงสละความเป็นอยู่อย่างกษัตริย์แล้วดำรงพระชนม์ชีพอย่างนักบวช จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยนมีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัว หรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด

3. การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาททั้ง 4 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 จะเห็นได้ว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ผู้วิจัยนำมาบูรณาการหรือเสริมทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุข ให้สมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ หลักพุทธปรัชญา คือ ทาน บุญกิริยาวัตถุ 10 นั้นสามารถทำให้ทฤษฎีแรงจูงใจ ทฤษฎีความสุขสมบูรณ์ขึ้นหรือเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นในประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งชุมชนมีคติ ความเชื่อว่า บุคคลใดก็ตามที่ให้ทานแก่บุคคลอื่นโดยไม่หวังผล

ประโยชน์ตอบแทนจะเป็นบุคคลที่ได้บุญมาก เป็นบุญบารมีที่สามารถปฏิบัติได้โดยการให้ทาน เมื่อบูรณาการด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วสามารถแก้ไขหรือเสริมให้ดีขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งเป็นการบูรณาการตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเทศน์มหาชาติ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม การเทศน์มหาชาติจะมีทำนองการเทศน์ประจำทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อ หน่ายและเมื่อเทศน์จบแต่ละกัณฑ์จะมีปี่พาทย์ประโคมและมีการบรรเลงเพลงประจำกัณฑ์รับด้วย ชาวพุทธไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติ เพราะเชื่อว่า ถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (2) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุคคติ วินิบาต (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไมตรี และความสุข และ (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย และ พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน) (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดก กรณีศึกษาชูชกกัณฑ์ในคัมภีร์ใบลาน อักษรขอม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติของชูชก ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะและคุณสมบัติของชูชกในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในแง่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเวสสันดรอักษรขอม ชูชกกัณฑ์หลักธรรม การปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชนควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรง เพื่อบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด ในแง่มุมต่าง ๆ

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติ ความเชื่อมากขึ้นจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างกันออกไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) แนวทางการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำบุญประเพณีบุญผะเหวดของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด

2) การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดตามความเชื่อของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการนำหลักธรรม คือ ทาน 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10 ประกอบด้วย ความคิด ความเลื่อมใสศรัทธาของพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อประเพณีบุญผะเหวด ได้แสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา เช่น การให้ทานวัตถุสิ่งของ การเสียสละเวลาเพื่อฟังธรรมลำมหาชาติให้ครบ 13 กัณฑ์ภายใน 1 วัน มีการถวายกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนให้กับพระภิกษุสงฆ์ที่เทศน์ในแต่ละกัณฑ์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อก่อให้เกิดคติความเชื่อในประเพณีบุญผะเหวดเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้มีกระแสเงินหมุนเวียนทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ประชนดำเนินชีวิตด้วยความสุข โดยสรุปเป็น “BBBT MODEL” โดยมีที่มาดังนี้

1. B = Beliefs คือ การยอมรับต่าง ๆ ว่าเป็นจริง มีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคมของจังหวัดร้อยเอ็ด

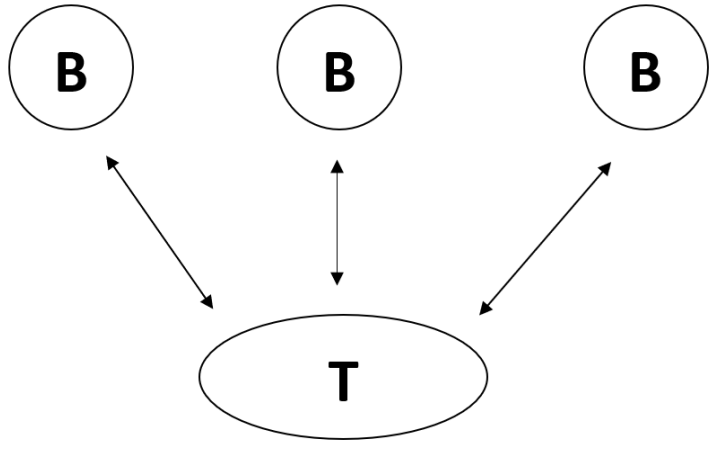
2. B = Boon Phawet คือ ประเพณีการทำบุญตามฮีต 12 ซึ่งทำกันในเดือนสี่ หรือทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า "กัณฑ์หลอน" หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า "กัณฑ์จอบ" เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช่พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่ บุญเผวสหรือบุญเดือนสี่ บุญที่มีการเทศน์ผะเหวด หรือ มหาชาติ เรียกว่าบุญเผวส (ผะ-เหวด)

3. B = Buddhist Philosophy คือ หลักพุทธปรัชญาเถรวาท 1. ทาน 3 ได้แก่ อามิสทาน คือการให้วัตถุ สิ่งของหรือเงินเป็นทาน, ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน และอภัยทาน

คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวรหรือพยาบาทกัน 2. บุญกิริยาวัตถุ 10 คือ การกระทำความดี 10 ประการ เพื่อกำจัดกิเลส คือ บริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา (ทำสมาธิ) ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ช่วยทำกิจที่ควร แบ่งความดีให้ผู้อื่น อนุโมทนาส่วนบุญให้ผู้อื่น ฟังธรรม แสดงธรรม ทำความคิดเห็นให้ถูกต้อง

4. T = Tourism in Roiet คือ การท่องเที่ยวที่เกิดจากประเพณีบุญผะเหวดซึ่งจังหวัดร้อยเอ็ดมีสถานท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทั้ง 20 อำเภอ

ดังนั้น การบูรณาการคติความเชื่อที่ปรากฏในประเพณีบุญผะเหวดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด จึงเป็นไปตามหลัก BBBT เป็นการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามคือบุญผะเหวดและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้มาร่วมงานบุญผะเหวดได้ทัศนศึกษาตามเอกัตถประโยชน์ของแต่ละคน ดังแผนภูมิภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของ “BBBT” MODEL

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

คณะกรรมการจัดงานบุญผะเหวดปี. (2545). สืบสานงานประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด. กาฬสินธุ์ : กาฬสินธุ์การพิมพ์.

ปรีชา พิณทอง. (2534). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สวิง บุญเจิม. (2548). ตำรามรดกอีสาน. อุบลราชธานี: มรดกอีสาน.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดร้อยเอ็ด. (2538). ประเพณีบุญผะเหวดร้อยเอ็ด. กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

พระมหาธวัชชัย เขมธโช (พุทธโส). (2555). การเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวิเชียร วชิโร (ชาอินทร์). (2555). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ผลของการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) จังหวัดร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมหมาย ปวโร (ติตะปัน). (2555). วรรณกรรมเวสสันดรชาดก. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.